

Tidö-Lindövägen i Västerås

En ny gång- och cykelväg mellan
Enhagen-Ekbacken och Tidö-Lindö

Arkeologisk utredning etapp 1

Tidö-Lindövägen
Västerås-Barkarö socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Jan Äblström

Tidö-Lindövägen i Västerås

En ny gång- och cykelväg mellan Enhagen-Ekbacken och Tidö-Lindö

Arkeologisk utredning etapp 1

Tidö-Lindövägen
Västerås-Barkarö socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Jan Åhlström

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2022

Samtliga foton av Jan Ählström.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 922936.

ISBN 978-91-8041-045-8

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	4
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	5
Utredningsresultat.....	6
Almö	9
Holm/Lugnet	10
Gångholmen	10
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter.....	11

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en blå linje. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Inför anläggandet av en gång- och cykelväg på sträckan Enhagen-Ekbacken–Tidö-Lindö i Västerås har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk utredning etapp 1. Utredningen etapp 1 av det 4,5 km långa och 40 meter breda utredningsområdet omfattade en kart- och arkivstudie samt fältinventering.

Kart- och arkivstudien visar att området på grund av strandförskjutningen började bli tillgängligt för bosättning först under yngsta vikingatid–tidig medeltid. Merparten av området blev tillgängligt först under medeltid.

Utredningsområdet berör ägorna till Almö gård/säteri, Barkarö, Fullerö gård/säteri och Tidö slott. För samtliga berörda enheter finns skriftliga belägg till 1300-tal eller tidigt 1400-tal utom för Tidö slott som förekommer i skrift under 1500-tal.

Kulturmiljöregistret (KMR) redovisar en fornlämning i området, Almö gamla bytomt L2002:5110. Vid inventeringen påträffades ytterligare lämningar i form av husgrunder öster om den registrerade bytomten. De nypåträffade husgrunderna (objekt 1) är inrapporterade som en möjlig fornlämning L2020:9658 vilken fordrar ytterligare utredning i form av utredningsgrävning för att fastställa status som fornlämning.

Väster om gården Holm (inom Fullerö ägor) påträffades två fossila odlingslämningar. Den första är ett röjningsröseområde (objekt 4) vilket bedöms som *övrig kulturhistorisk lämning* (L2020:9685) då det inte är tydligt äldre än 1850. Det andra området utgörs av åkerytor (objekt 5) vilka bedöms som *fornlämning* (L2020:9683) då de åtminstone delvis är tillkomna före 1850 och uppvisar ålderdomliga drag.

Vid Gångholmen påträffades en grund efter en lada (objekt 6) vilken förekommer på kartor från sent 1600-tal och framåt. Lämningen bedöms som *övrig kulturhistorisk lämning* (L2020:9686) – trots att den är äldre än 1850 – eftersom det är en ensamliggande ekonomibyggnad.

Resultatet är inrapporterat till KMR/Fornreg och är sammanfattat i figur 5–6 och tabell 2.

Inledning

Trafikverket planerar att bygga en gång- och cykelväg utmed Tidö-Lindövägen sydväst om Västerås. Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) fick av den anledningen i uppdrag av Länsstyrelsen Västmanland att utföra en arkeologisk utredning etapp 1. Utredningsområdet utgjordes av den 4,5 km långa vägsträckan och 20 meter på ömse sidor av Tidö-Lindövägen.

Trafikverket bekostade utredningen. Fältarbetet utfördes under en dag i slutet av oktober 2020. Jan Åhlström var projektledare och har sammanställt denna rapport.

Målsättning och metod

Utredningen syftar till att fastställa om fornlämningar finns inom utredningsområdet och ge Länsstyrelsen beslutsunderlag inför fortsatta åtgärder. Resultatet ska kunna användas som planeringsunderlag av Trafikverket.

En kart- och arkivstudie har genomförts som har omfattat Ortnamnsarkivet, SGU:s strandförskjutningskartor, KMR, sockenkartor över Västerås-Barkarö socken, olika avmätningar av berörda byar (från sent 1600-tal och tidigt 1800-tal) och generalstabskartan samt de ekonomiska kartorna från 1905–1911 (häradsekonomiska kartan) och 1961. Samtliga studerade kartor har rektifierats och ett urval publiceras.

Delar av vägsträckan inventerades. Inventeringen kom efter kartstudien att omfatta tre höglänta områden vid Almö, Holm/Lugnet och Gångholmen där kartorna påvisat bebyggelse och/eller odling. Här förväntades bebyggelseämningar och/eller fossila odlingslämningar. I utredningsområdets lägre liggande delar, som utgörs av åker eller betesmark, bedöms det inte kunna finnas några lämningar. I samband med inventeringen tillkom ett låglänt område med hagmark och skog vid Fullerö.

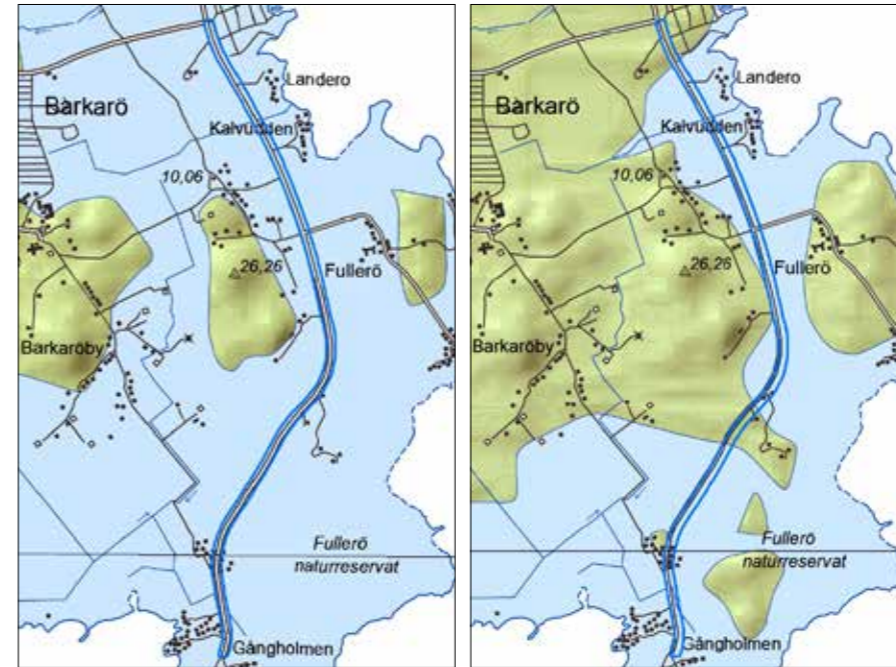
Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet berör till övervägande del åker med förekomst av mindre områden av obrukad och skogbevuxen mark. På några platser gränsar utredningsområdet till bebyggelse. Området ligger på nivåer under 5 och 10 meter över havet. De högsta nivåerna återfinns i utredningsområdets norra del och de lägsta nivåerna i områdets södra del.

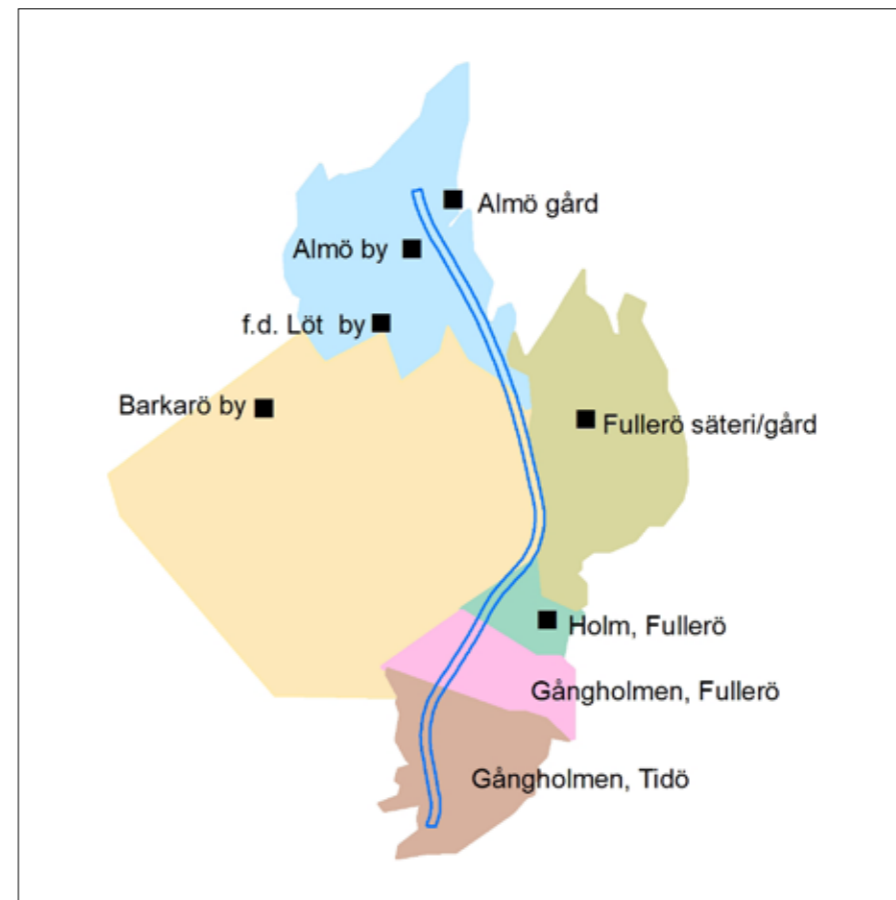
Landhöjningen har inneburit att området blivit tillgängligt för bosättning först under medeltid (figur 2). Strandförskjutningskartorna visar att området under senare delen av bronsålder och äldre järnålder (från 1000 f.Kr. till Kristi födelse) utgjorde ett skärgårdslandskap som först under yngre järnålder (från 500-talet e.Kr.) börjar grundas upp och öarna sammanbinds till större landområden. Utredningsområdet börjar bli tillgängligt först under sen vikingatid (från 1000-talet e.Kr.) och då i små partier vilka sammanfaller med de höglänta och skogklädda delarna. Det är således först under medeltid som hela området blir tillgängligt för bosättning.

Den sena landhöjningen i området återspeglas av de registrerade lämningarna i området. Det finns inte en registrerad förhistorisk lämning i närområdet. Närmsta fornlämning av förhistoriskt snitt, en stensättning, återfinns drygt en kilometer väster om utredningsområdet vid Barkarö by. De fornlämningar som enligt KMR finns i närområdet är bebyggelseämningar (bland annat efter Löt och Almö byar) och en fångstgrop belägen vid en gårdsbebyggelse. Därutöver redovisar KMR bland annat lägenhetsbebyggelser och en mängd husgrunder från historisk tid.

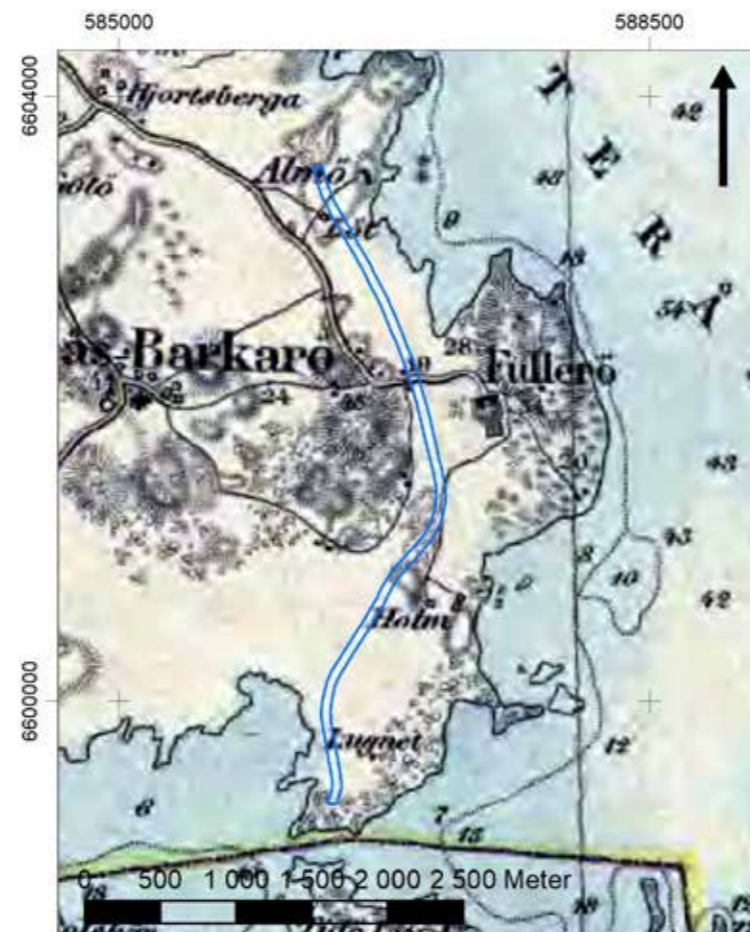
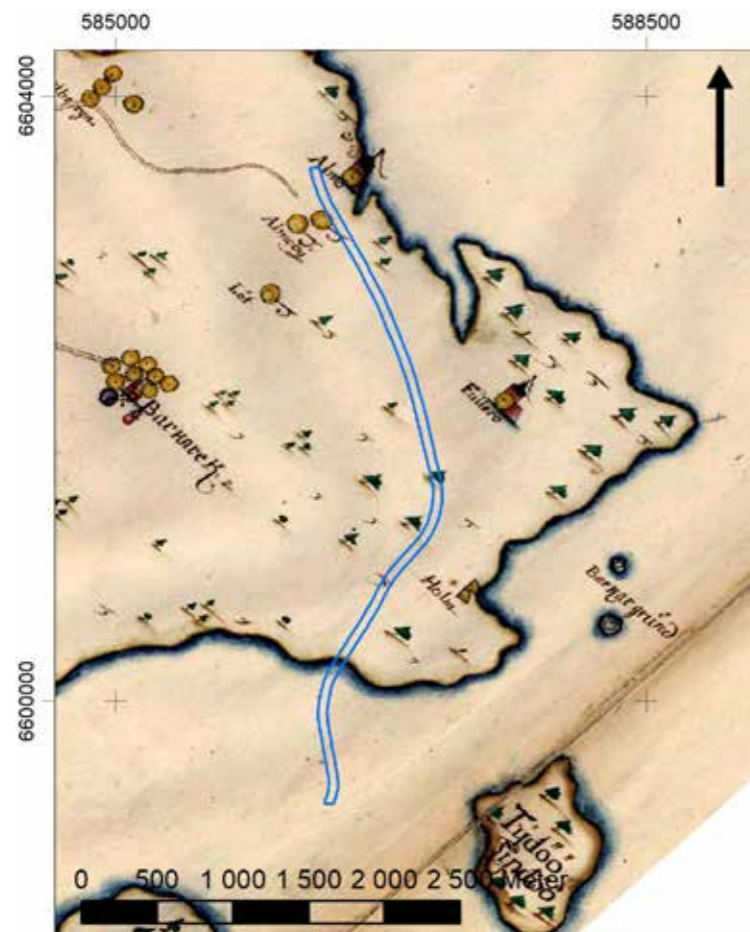
Utredningsområdet berör ägorna till Almö gård/säteri och by, Löt, Barkarö, Fullerö säteri/gård och Holm samt Tidö slott (figur 3). Kartan över Barkarö socken från 1688 visar bebyggelsens läge i förhållande till utredningsområdet. Som det ser ut på kartorna flyttades Löt till nytt läge och kom att uppgå i Almö ägor. Holm ligger under Fullerö säteri. De gamla tomterna ligger väl utanför utredningsområdet utom den för Almö by vilken tangeras av utredningsområdets norra ände. Gården Almö låg längre åt nordöst där nu bostadsområdet Enhagen ligger. Generalstabskartan från 1863 visar att Löt namnges på platsen för Almö by enligt sockenkartan (figur 4).

Figur 2. Strandförskjutningen i området. Utredningsområdet är markerat med en blå linje. Till vänster stranden vid år 0 (under förromersk järnålder), till höger stranden vid 1000 e.Kr. (slutet av vikingatid). Skala 1:50 000. © Sveriges geologiska undersökning

Figur 3. Utredningsområdet och de berörda ägorna. Kartan baseras på skattdokument för Almö och Fullerö från 1696 och 1691, storskifteskartan för Barkarö från 1801 och en skattdokument från Gångholmen från 1690. Skala 1:50 000.

Figur 4. Utredningsområdet markerat på utdrag ur dels en avmätning av Västerås-Barkarö från 1688 (t.v.), dels ur generalstabskartan från 1863 (t.h.). Skala 1:50 000.

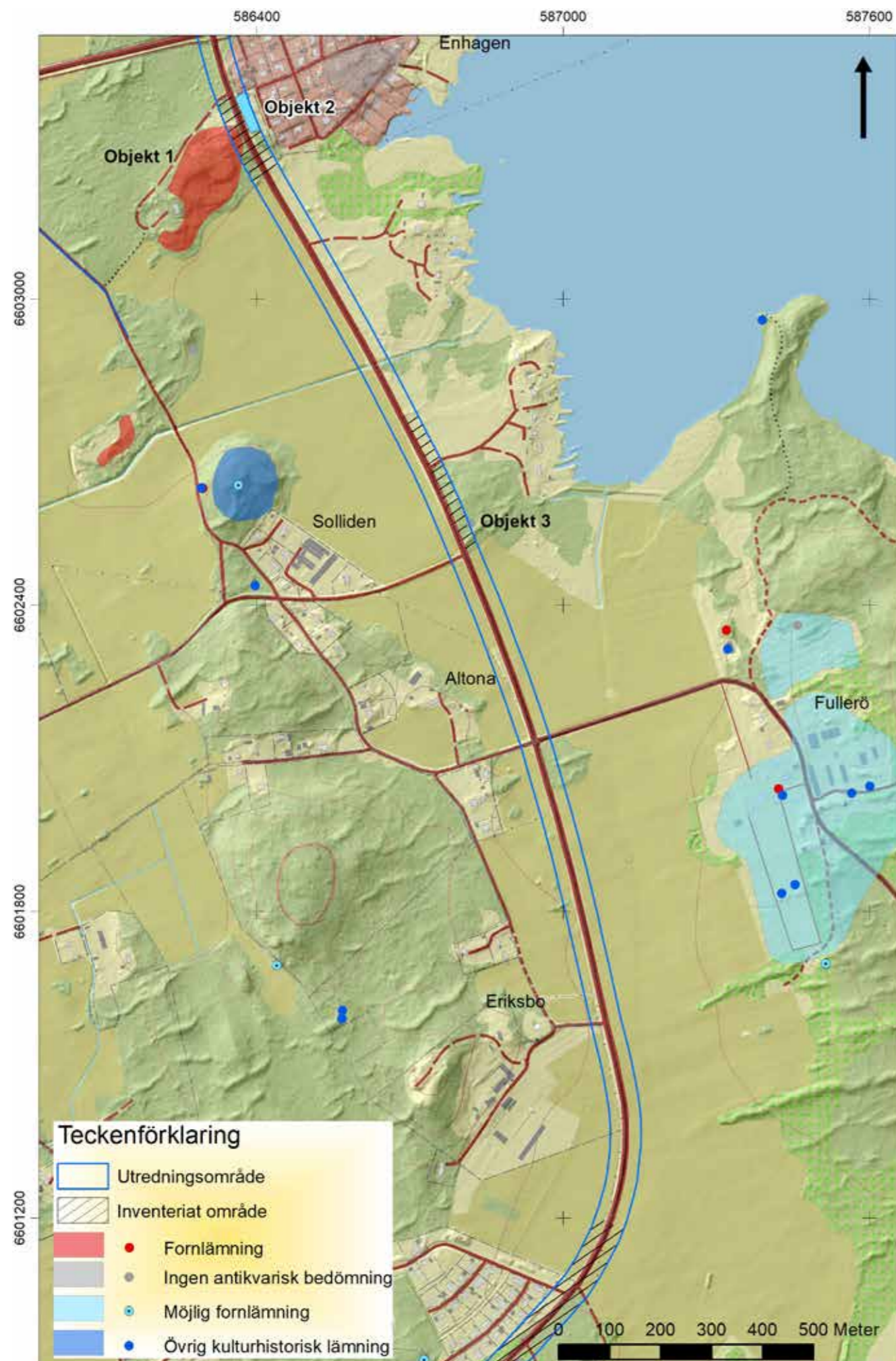
Av de skriftliga beläggen att döma är här bebyggelsen medeltida ursprung, undantaget Tidö (tabell 1). Belägget för Holm är osäkert.

By/Gård	Årtal	I skrift som
Almö (gård och säteri)	1351	i Alumme
Barkarö (by)	1383	i berkarna
Fullerö (gård)	1378	Joan i fwlwerøo
Holm (by)?	1311	Dalum Holmum apud arosiain
Löt (torp/gård)	1383/1401	thorpit löt/løit
Tidö (herrgård)	1537	oppåå Tijdöö

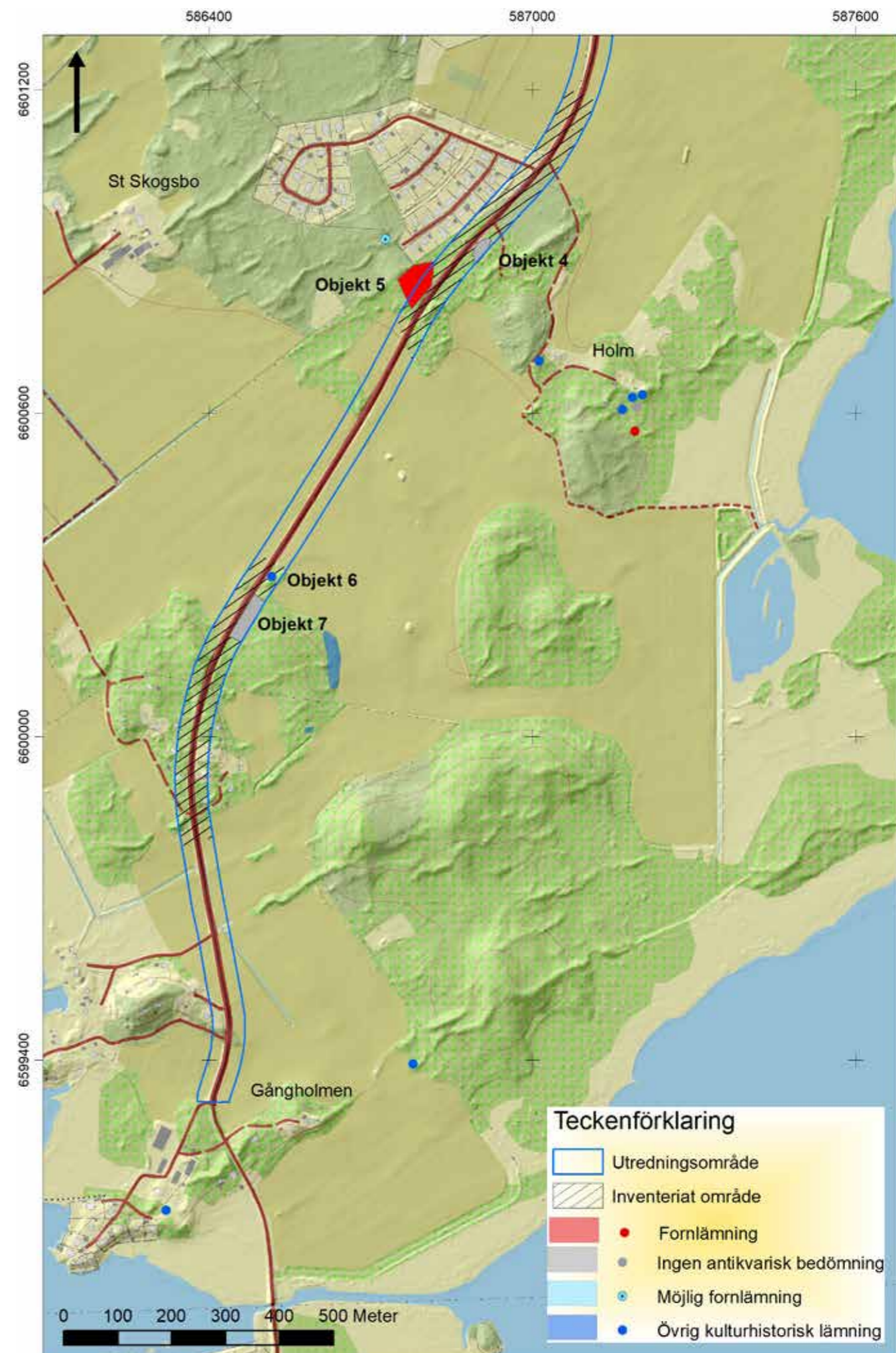
Tabell 1. Äldsta skriftliga belägg för den berörda bebyggelsen.

Utredningsresultat

Strandförskjutningen visar att det inom utredningsområdet saknas förutsättningar för förhistoriska lämningar. Det är således lämningar från historisk tid som kan förekomma och då i form av bebyggelse (byar och gårdar) samt agrara lämningar. Enligt äldsta belägg i skrift för ortnamnen är byar och gårdar i området etablerade under 1300-tal. Kartorna visar att det under 1700- och 1800-tal tillkommit torpbebyggelse (Barkarö storskifte, Fullerö karta 1722 och häradsekonomska kartan). De tre områden som inventerades var från norr till söder, vid Almö by, tidigt uppodlad mark vid Holm och torpet Lugnet samt ett område vid Gångholmen där en lada är markerad på avmätningar av Fullerö från 1600- och 1700-tal samt på den häradsekonomska kartan. (figur 5–6).

Figur 5. Utredningsresultatet, områdets norra halva. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Figur 6. Utredningsresultatet, områdets södra halva. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

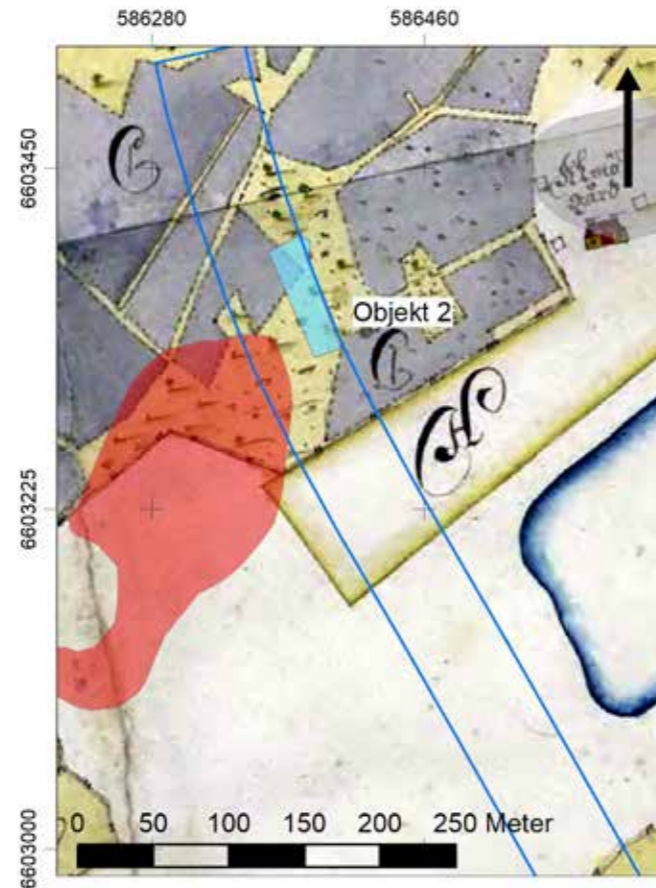
Tabell 2. Resultatet av utredningen.

Objektsnr	Fornlämningsnr KMR	Lämningstyp enl KMR	Källa	Antikvarisk bedömning enl KMR	Beskrivning	Preliminär datering	Motivering till bedömningen	Utredarens åtgärdsförslag	Höjd över havet
1	L2002:5110	Bytomt/Gårdstomt	KMR	Fornlämning	Ur KMR: "Bytomt, ca 250×30–120 m (NÖ–SV), bestående av 7 husgrunder, 2 terrasseringsar, 2 källare och 2 källargropar. Husgrunderna är 7–35 m l och 5–14 m br, den största är belägen i NÖ och är resterna efter en ladugård. Terrasseringsarna, belägna i SSV, är 15–30 m l och 8–10 m br, med i nedre SV respektive SÖ kanterna gles skoning av 0,3–0,6 m l block. På den längre terrasseringsarna har det troligen stått ett hus. Källarna och källargroparna, belägna i SSÖ, är 5×4 m. De förstnämnda har kvarstående sadeltak av trä och tegel och golv som tjänar som tak till källargroparna. De sistnämnda är 3–4 m st och 1 m dj."	Medeltid–1600-tal.	Äldsta skriftliga belägg för Almö by.	Förundersökning.	< 10 m ö.h.
2	L2020:9658	Bytomt/Gårdstomt	Inventering, häradsekonomiska kartan 1905–1911, Fullerö odaterad avmätning	Möjlig fornlämning	Bytomt, ca 80×26 m stor (NNV–SSÖ). Inom området är två grunder efter ekonomibyggnader, en grund efter ett möjligt bostadshus och en färdväg. Husgrunderna är 8–17×6–7 m stora (NÖ–SV) och 0,2–0,6 m höga. I en av dem förekommer ett 2×2 m stort och 0,5 m högt troligt spismursröse. Stenarna ligger i 1–3 skikt och är 0,3–1,0 m stora. Färdvägen är 7 m lång (NÖ–SV) och 2 m bred, stenskodd. Troligen uppfart till lada.	Yngre än 1691.	Ingen bebyggelse finns på platsen enligt avmätning av Almö från 1691.	Utredning etapp 2.	< 10 m ö.h.
3	Inrapporteras inte till KMR	Röjningsröse	Inventering, häradsekonomiska kartan 1905–1911	Ej fornlämning	Röjningsröse, 2 m diam, 0,3–0,8 m stora stenar.	Sentida, kopplas till odlingsmark enligt häradsekonomiska kartan.	Sentida röjning.	Ingen åtgärd.	< 5 m ö.h.
4	L2020:9685	Fossil åker, röjningsröseområde	Inventering, Fullerö skattläggningskarta 1691, häradsekonomiska kartan 1905–1911	Övrig kulturhistorisk lämning	Röjningsröseområde, ca 50×20 m stort (NÖ–SV), bestående av fem röjningsrösen. Dessa är runda, 2–10 m diam och 0,2–0,6 m höga, av 0,3–1,0 m stora stenar. Ställvis är röjningsrösen lagda invid jordfasta block, 1–2 m stora.	Yngre än 1600-tal, troligen 1800-tal.	Sentida karaktär.	Ingen åtgärd.	< 5 m ö.h.
5	L2020:9683	Fossil åker	Inventering, Fullerö skattläggningskarta 1691, häradsekonomiska kartan 1905–11	Fornlämning	Fossil åkermark, ca 90×15–70 m stor (Ö–V), bestående av tre ca 10 m stora, svagt skålade, oregelbundna åkerytor och en 62×15–36 m stor oregelbunden åkeryta. De små ytorna omges av moränmark med inslag av röjningssten och längs kanterna på den stora ytan i S och V finns röjningsrösen.	Yngre än 1600-tal.	Bakre gräns för odlingen är troligen 1600-tal, ingår i större åkerytor enligt häradsekonomiska kartan.	Kartering vid utredning etapp 2/förundersökning.	< 5 m ö.h.
6	L2020:9686	Husgrund, historisk tid	Inventering, Fullerö skattläggningskarta 1691, häradsekonomiska kartan 1905–1911	Övrig kulturhistorisk lämning	Ladugårdsgrund, rektangulär, 18×6 m stor (Ö–V) och 0,5 m hög, bestående av en syllstensrad av 0,5–1,0 m stora, obearbetade stenar i enkel rad.	Äldre än 1691.	Ensamliggande ekonomibyggnad (lada) inom Fullerö ägor (Gångholmen).	Utredning etapp 2 i form av kartering.	< 5 m ö.h.
7	Inrapporteras inte till KMR	Till synes stenfritt område	Inventering, Gångholmen skattläggningskarta 1691, Fullerö skattläggningskarta 1691 och karta 1722, häradsekonomiska kartan 1905–1911	Ej fornlämning	Ca 80×20 m stor (fortsätter åt SV). Stenfri yta avgränsas av naturlig stenbunden mark. Har ej varit uppodlad. Förmodad betes- eller ängsmark.	Efterreformatoriskt bruk.	Ingen uppodling.	Ingen åtgärd.	< 5 m ö.h.

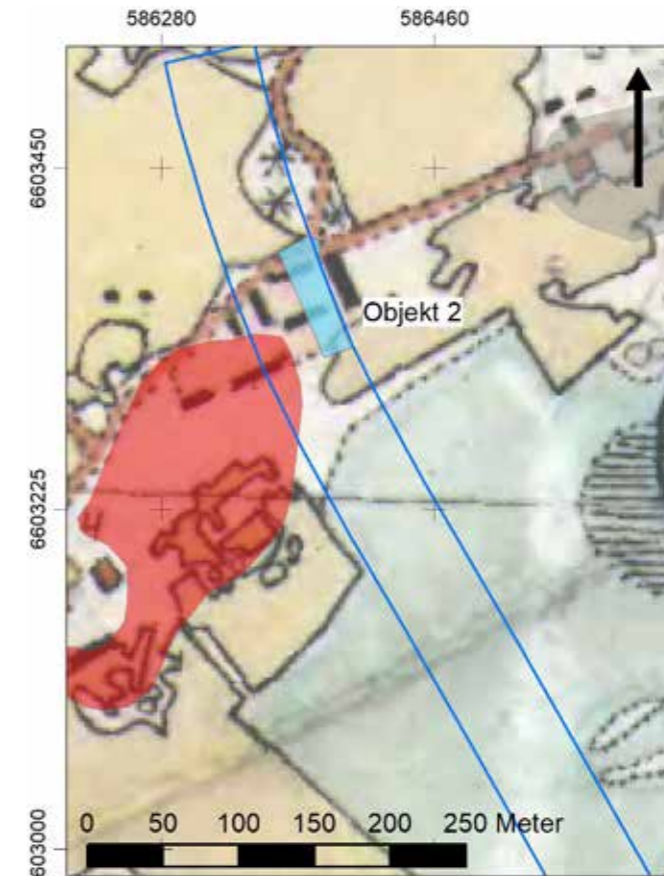
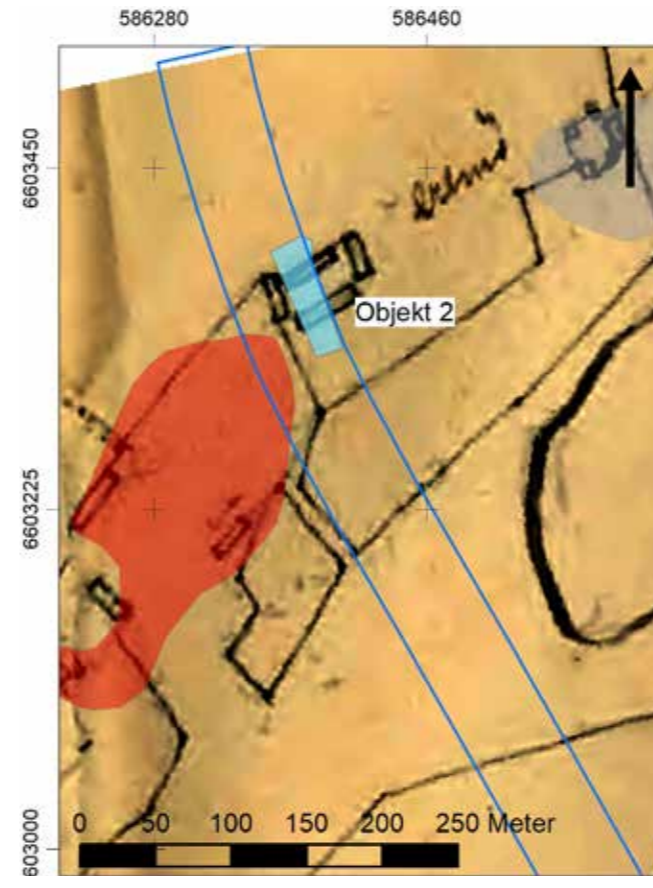
Almö

Inom utredningsområdet finns en fornlämning. I områdets norra ände infaller tomten efter Almö by i utredningsområdet (fornlämning L2002:5110). Det är denna plats som på generalstabskartan betecknas Löt. Merparten av lämningen återfinns väster om utredningsområdet. Vid inventeringen påträffades ytterligare syllstensgrunder öster om den registrerade lämningen vilka registrerats som *möjlig fornlämning* (bytomt/gårdstomt) (objekt 2).

Lämningarna består av syllstensgrunder efter två lador och ett möjligt bostadshus med spismursröse. Husgrunderna sammanfaller med ekonomibyggnader på den härads-ekonomiska kartan (upprättad 1905–1911) och på en äldre men odaterad arealavmätning av Fullerö (figur 7–8). Något boningshus är inte markerat på någon av kartorna. På en karta över Almö från 1691 finns inte ingen bebyggelse på platsen (figur 7).

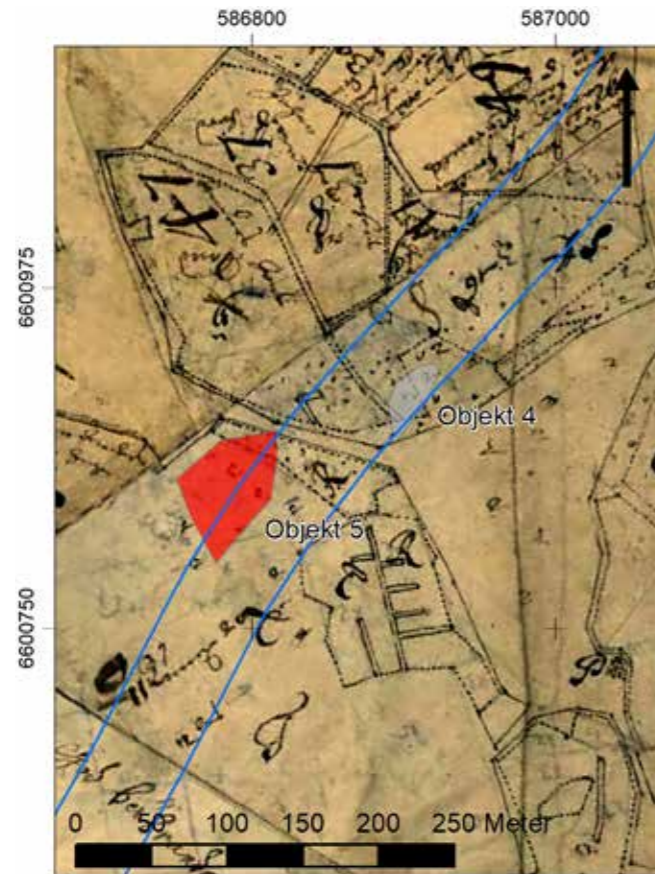
Figur 7. Utdrag ur avmätningar av Almö från 1691 (t.v.) och Fullerö odaterad (t.h.). Skala 1:5 000.

Figur 8. Utdrag ur häradsekonomiska kartan från 1905–1911 där ekonomibyggnaderna är utritade. Skala 1:5 000.

Holm/Lugnet

Vid Holm/Lugnet visar skatteläggingskartan från 1691 av Fullerö på små odlingsytor. På häradseconomiska kartan är området helt uppodlat. Här påträffades två lämningar, ett område med röjningsrösen (objekt 4) samt en fossil åker (objekt 5). Området med röjningsrösen sammanfaller med övergången mellan åker och impedimentmark på den häradseconomiska kartan och på 1691 års skatteläggingskarta över Fullerö. Åkermarken sammanfaller delvis inom en åkeryta på 1691 års skatteläggingskarta och helt med en åker på häradseconomiska kartan (figur 9–10).

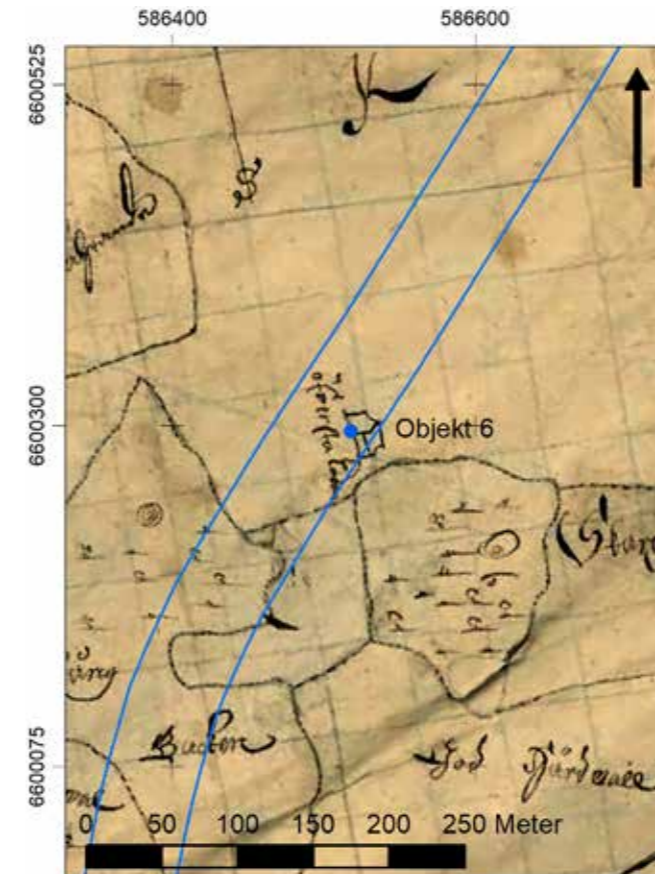
Figur 9. Utdrag ur skatteläggingskartan över Fullerö från 1691 (t.v.) och häradseconomiska kartan (t.h.). Här ses hur området med åker-
ytor och röjningsröseområdet (objekt 4 och 5) förhåller sig till åkermark
och impediment.

Figur 10. En av åkerytorna inom objekt 5. Ytan är stenfri och lätt
skålad.

Gångholmen

Vid Gångholmen påträffades grunden efter en lada (objekt 6) som är utritad inom Fullerö ägor på skatteläggingskartan från 1691 (figur 11). Ladan finns även på häradseconomiska kartan (upprättad 1905–1911). Marken cirka 100 meter sydväst om grunden är stenfri och något enstaka röse vittnar om röjning. Ingen karta redovisar marken som uppodlad och marken har troligen använts för bete med tillhörande röjning.

Figur 11. Utdrag ur skatteläggingskartan över Fullerö från 1691 där objekt 6, ladan, förekommer som "öfversta ladan".

Referenser

Almö, geometrisk karta odaterad, LMS-akt T71-2:2
Almö, geometrisk avmätning 1691, LMS-akt T71-2:3
Almö, skattläggning 1696, LMM-akt 19VÄR-15
Barkaröby, storskifte 1801, LMV-akt T71-4:3
Generalstabskartan 1863, RAK-akt Västerås J243-74-1
Fullerö, skattläggning 1691, LMS-akt 19-VÄR-11
Fullerö, arealavmätning odaterad, LMS-akt 19-Vär-4
Fullerö, karta 1722, LMM-akt 19-VÄR-16
Fullerö, ägobyte 1858, LMM-akt 19-VÄR-50
Gångholmen, skattläggning 1690, LMM-akt 19-VÄR-8
Häradsekonomska kartan 1905–1911, blad Västerås J112-74-2
Häradsekonomska kartan odaterad, blad Tidö J112-74-7
Uppgifter ur Ortnamnsarkivet 2020-10-28
www.isof.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret/sok-i-registret.html
Västerås-Barkarö socken, redovisning 1688, LMS-akt T8:12
Västerås-Barkarö socken, sockenkarta 1851, LMS-akt T71-1:1

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr: KM20111
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum: 431-5904-2019, 2020-08-13
Typ av undersökning: Arkeologisk utredning etapp 1
Utredningsperiod: 29 oktober 2020
Personal: Jan Ählström
Landskap: Västmanland
Län: Västmanland
Kommun: Västerås
Socken: Västerås-Barkarö
Fastighet: Tidö-Lindövägen
Fornlämning: –
Fastighetskarta: 66F 0IS Västerås-Barkarö
65F 9IN Tidö
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Koordinater: X6603537 Y586314–X6599325 Y586352
Höjdsystem: RH 2000
Inmätningssmetod: GPS
Dokumentationshandlingar: Mätdata och 9 st digitalfoton förvaras hos Västmanlands läns museum.
Fynd: Inga fynd tillvaratogs.